

Β'

ΟΜΙΛΙΑ ΤΟΥ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟΥ Κ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ Ι. ΖΕΠΟΥ

Ὁ δεύτερος ὁμιλητὴς εὐρίσκεται πάντοτε εἰς θέσιν μειονεκτικὴν. Καὶ αὐτό, διότι καλεῖται νὰ ὁμιλήσῃ ἐπὶ θέματος, τοῦ ὁποίου τὴν οὐσίαν ἔχει ἤδη παρουσιάσει ὁ πρῶτος ὁμιλητής. Ἐπειτα, διότι, εἰς τὴν συγκεκριμένην περίπτωσιν, ὁ δεύτερος ὁμιλητὴς καλεῖται νὰ ὁμιλήσῃ διὰ τὴν νομικὴν ὄψιν τοῦ προβλήματος, — ὅλοι δὲ γνωρίζομεν, ὅτι τὰ νομικά, ἔστω καὶ ἂν τὸ δίκαιον συνοδεύει τὴν ζωὴν μας ἤδη πρὶν ἀπὸ τὴν γέννησιν μέχρι καὶ μετὰ τὸν θάνατόν μας, ὅμως δὲν συγκινοῦν, ὅπως συγκινεῖ ἡ ἱατρικὴ, ἡ ἐπιστήμη δηλαδὴ ποὺ ἀποβλέπει εἰς τὴν υἰεῖαν τοῦ ἀνθρώπου. Πέραν ὅμως αὐτῶν, ὁ δεύτερος ὁμιλητὴς τῆς σημερινῆς «*διδύμου*» ἀνακουνώσεως ἀντιμετωπίζει καὶ ἄλλην δυσκολίαν: ὅτι διαδέχεται εἰς τὸ βῆμα τὸν ἀγαπητὸν συνάδελφον κ. Νικόλαον Λοῦρον, ὁ ὁποῖος δὲν εἶναι μόνον ἱατρὸς διαπρεπής, ἀλλὰ καὶ ξεχωριστὸς λογοτέχνης καὶ συναρπαστικὸς ὁμιλητής.

Μ' ἐπίγνωσιν, λοιπόν, τῶν δυσκολιῶν αὐτῶν ἐπιχειρῶ καὶ ἐγὼ νὰ προσεγγίσω τὸ θέμα μας ἀπὸ τὴν ἰδικήν μου σκοπιάν. Καὶ ἐλπίζω, ν' ἀνταποκριθῶ εἰς τὸ περιεχόμενον τῆς προηγηθείσης ἀνακουνώσεως τοῦ φίλου κ. Ν. Λοῦρου καὶ νὰ μὴ διαφρεύσω τὸν συναρπαστικὸν τίτλον τῆς: «*Ἱατροκοινωνικὰ Διλήμματα*».

Ι. Τὰ «*Διλήμματα*», τὰ ὁποῖα ἐσημείωσεν ὁ κ. Ν. Λοῦρος, ἀναφέρονται κυρίως εἰς τὸ πρόβλημα τῆς ἐπαγγελματικῆς ἐθύνης τοῦ ἱατροῦ καὶ εἰς τὸ πρόβλημα τῆς ἐπιδράσεως τῆς λεγομένης Βιοϊατρικῆς εἰς τὴν κοινωνικὴν καὶ κατ' ἐπέκτασιν, εἰς τὴν νομικὴν ζωὴν τῶν ἀνθρώπων. Τὰ ἄλλα εἰδικώτερα «*Διλήμματα*» εἶναι, εἰς τελευταίαν ἀνάλυσιν, ἐπέκτασις τῶν δύο γενικωτέρων αὐτῶν προβλημάτων. Καί, ἴσως, ἔτσι πρέπει νὰ τὰ ἀντιμετωπίσωμεν, διὰ νὰ ἡμπορέσωμεν νὰ καταλήξωμεν εἰς κάποια συμπεράσματα — ἂν ἡμπορέσωμεν νὰ καταλήξωμεν εἰς συμπεράσματα.

Ἀπὸ τὰ δύο λοιπόν, αὐτὰ γενικώτερα προβλήματα, τὸ σχετικὸν μὲ τὴν ἐπαγγελματικὴν ἐθύνην τοῦ ἱατροῦ ἔχει ἤδη ἀναλυθῇ εἰς τὴν αἴθουσαν αὐτὴν κατὰ τὸ ἔτος 1972, πάλιν ἀπὸ τὸν κ. Ν. Λοῦρον καὶ ἀπὸ ἐμέ. Δὲν χρειάζεται ἐπομένως νὰ ἐπαναλάβω σήμερον ὅσα ἐλέγχθησαν τότε. Ἀλλωστε, ὅσα ἐλέγχθησαν τότε ἔχουν ἤδη πλουτισθῇ μὲ τὴν δημοσίευσιν εἰς τὴν «*Encyclopedia of Comparative Law*» (Τόμ. XI, Torts, Chapter 6, Professional Liability, σσ. 1 - 72) κατὰ τὸ ἔτος

1978 μακροῦς μελέτης πού συντάξα με τὴν πολύτιμον συνεργασίαν τοῦ ἀγαπητοῦ μου κ. Φοίβου Χριστοδούλου, ἄλλοτε μαθητοῦ μου καὶ ἤδη καθηγητοῦ τοῦ Ἀστικοῦ Δικαίου εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, ὅπου μὲ κάθε λεπτομέρειαν περιγράφεται ἡ σύγχρονος ὄψις τοῦ προβλήματος, συγκριτικῶς ὑπὸ τὰ δίκαια ὄλων τῶν χωρῶν, καὶ σημειώνονται αἱ ἀνησυχίαι ἣ καὶ ἀνωμαλίας πού ἐμφανίζονται τόσον εἰς τὴν θεωρίαν ὅσον καὶ εἰς τὴν πράξιν σχετικὰ μὲ τὴν ἐπαγγελματικὴν εὐθύνην τοῦ ἱατροῦ.

Δὲν χρειάζεται, λοιπόν, νὰ ἐπαναλάβω καὶ σήμερον ὅσα ἔχουν ἤδη παλαιότερον λεχθῇ ἢ γραφῇ ἐπὶ τοῦ θέματος.

Ὅμως δὲν ἀντέχω εἰς τὸν πειρασμόν νὰ ὑπογραμμίσω καὶ πάλιν, ὅτι εἰς τὸν κόσμον τοῦ Δικαίου τὸ πρόβλημα τῆς ἐπαγγελματικῆς εὐθύνης τοῦ ἱατροῦ γενικῶς ἀντιμετωπίζεται μὲ τὴν καθιέρωσιν τῆς ἀξιώσεως πταισματος. Ὁ ἱατρὸς εὐθύνεται μόνον ἐὰν βαρύνεται μὲ πταῖσμα. Καὶ ἡ ἐμμονὴ αὐτῇ εἰς τὴν ἀξίωσιν πταισματος φαίνεται νὰ ἐξυπηρετῇ, τοῦλάχιστον κατ' ἀρχήν, τὰ δικαιολογημένα αἰτήματα τόσον τοῦ ἀσθενοῦς διὰ τὴν ἐπιτυχῇ θεραπείαν του ὅσον καὶ τοῦ ἱατροῦ διὰ τὴν ἐπιμελῇ μεταχείρισιν τοῦ ἀσθενοῦς σύμφωνα μὲ τοὺς κανόνας τῆς ἐπιστήμης του, χωρὶς νὰ κινδυνεύῃ ὁ ἴδιος νὰ παρασυρθῇ εἰς μακρὰς καὶ δαπανηρὰς δίκας καὶ χωρὶς νὰ καταπνίγεται κάθε θεραπευτικὴ προσπάθεια καὶ κάθε πρωτοβουλία του, τέλος καὶ χωρὶς νὰ διακυβεύεται ἡ καλὴ του φήμη.

Εἶπον, ὅμως, ὅτι ἡ ἐμμονὴ εἰς τὴν ἀξίωσιν πταισματος διὰ τὴν εὐθύνην τοῦ ἱατροῦ φαίνεται νὰ ἐξυπηρετῇ «τοῦλάχιστον κατ' ἀρχήν» τὰ αἰτήματα καὶ συμφέροντα τόσον τοῦ ἀσθενοῦς ὅσον καὶ τοῦ ἱατροῦ. Καὶ τοῦτο, διότι εἰς τὴν πράξιν συχνότατα ἐμφανίζονται περιπτώσεις, ὅπου δὲν ὑπάρχει εὐθύνη τοῦ ἱατροῦ εἴτε διότι δὲν ὑπάρχει εἴτε διότι δὲν ἀποδεικνύεται πταῖσμά του, ὁπότε ὁ ἀσθενὴς δὲν ἀποζημιώνεται διὰ τὴν βλάβην τὴν ὁποίαν ὑπέστη. Αἱ περιπτώσεις αὗται εἶναι συχνόταται, διότι συχνότατα ἡ θεραπευτικὴ ἀγωγὴ τὴν ὁποίαν ἐφαρμόζει ὁ ἱατρὸς ἐμφανίζει παρενεργείας, ἀγνώστους εἰς τὴν ἐπιστήμην του ἢ ἄλλας ἐπιπλοκάς τὰς ὁποίας οὐδεὶς συνετὸς καὶ ἐπιμελὴς ἱατρὸς ἠδύνατο νὰ προβλέψῃ. Εἰς τὰς περιπτώσεις αὐτὰς ὁ ἱατρὸς δὲν εὐθύνεται, διότι οὐδὲν πταῖσμα τὸν βαρύνει. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἀσθενὴς δὲν ἀποζημιώνεται διὰ τὴν βλάβην πού ἔχει ὑποστῇ. Μόνη διέξοδος, τότε, εἶναι εἰς τὰς περιπτώσεις αὐτὰς ἡ ἐκουσία ἢ ἡ ὑποχρεωτικὴ ἀσφάλις, ἢ ὁποία ἡμπορεῖ νὰ καλύψῃ καὶ τοὺς τυχαίους κινδύνους. Ἀλλὰ καὶ ἡ λύσις αὐτῇ δὲν ἔχει ἀποδειχθῇ εἰς τὴν πράξιν ἐντελῶς ἀποτελεσματικὴ. Καὶ τοῦτο, διότι εἰς ὅσας χώρας λειτουργεῖ ὁ θεσμὸς τῆς ἀσφαλίσεως, αἱ ἀσφαλιστικαὶ ἐταιρεῖαι διστάζουν ν' ἀναλάβουν τὴν εὐθύνην διὰ τυχαίους κινδύνους ἐκ τῆς ἐπαγγελματι-

κῆς δραστηριότητος τοῦ ἱατροῦ, διότι ἡ ἐκ μέρους τῶν ἀσθενῶν ἐκμετάλλευσις τῆς δυνατότητος ἀποζημιώσεως ἐκ μέρους τῶν ἀσφαλιστικῶν ἐταιρειῶν ἀπεδείχθη ἐπικινδύνως συχνή, ἐνῶ ἀπὸ τὴν ἄλλην πλευρὰν καὶ ὁ ἀσφαλιζόμενος ἱατρός δὲν παύει νὰ διακινδυνεύῃ τὴν φήμην του, ὅταν ὁ ἀσθενὴς του ἀποζημιώνεται ἀπὸ τὴν ἀσφαλιστικὴν ἐταιρείαν. Τὸ φαινόμενον αὐτὸ εἶναι συνηθέστατον εἰς χώρας, ὅπου ὁ θεσμὸς τῆς ἀσφαλίσσεως εἶναι συχνὸς καὶ συνήθης. Ἐξ οὗ καὶ εἰς τὴν Βόρειον Ἀμερικὴν γίνεται λόγος περὶ κνεκῶνος καὶ θολῆς καταστάσεως πὺν χαρακτηρίζει τὸ ὅλον θέμα. Καὶ ὑπὸ τὸν δυσεξηγήμενον ὄρον "Malpractice Mess" ὑπονοοῦν τὴν ἀπαράδεκτον κατάστασιν πὺν δημιουργεῖται ἀπὸ τὸ πνεῦμα ἐκμεταλλεύσεως πρὸς τὴν πλευρὰν τοῦ ἀσθενοῦς καὶ ἀπὸ τὸν φόβον καὶ τὸν δισταγμὸν πὺν δεσπόζει εἰς τὴν δραστηριότητα τοῦ ἱατροῦ. Τελικῶς, οὕτω, ἡ ἀσφάλις δὲν ἡμπορεῖ νὰ δώσῃ ἀπολύτως εὐπροσδέκτους λύσεις. Ὅπως δὲ καὶ ἄλλοτε, κατὰ τὸ 1972, ἐσημείωσα εἰς τὴν αἰθουσαν αὐτὴν, ψυχολογικῶς τραυματίζει τὴν ἀνθρωπίνην σχέσιν ἡ ὁποία ὑπάρχει καὶ πρέπει νὰ ὑπάρχῃ μεταξὺ ἱατροῦ καὶ ἀσθενοῦς.

Ὑπὸ τὰς συνθήκας αὐτάς, βεβαίως ἀκόμη καὶ σήμερον, ἡ καθιέρωσις τῆς εὐθύνης τοῦ ἱατροῦ ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ πταίσματός του ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι ἡ μόνη ὑγιὴς λύσις. Κάποια, ὅμως, «διλήμματα» ἀναφαίνονται ὑπὸ τὴν λειτουργίαν τοῦ θεσμοῦ τῆς ἀσφαλίσσεως διὰ τοὺς τυχαίους, τοὺς ἄνευ πταίσματος, ἐπαγγελματικὸς κινδύνους. Καὶ τὰ «διλήμματα», ὡς γνωστόν, εἶναι προτάσεις καὶ συλλογισμοὶ ἀμφιβολίας, διὰ τοὺς ὁποίους δὲν ὑπάρχει ἀσφαλὴς λύσις.

II. Ἡ δευτέρα κατηγορία τῶν «Διλημάτων» τοῦ κ. Ν. Λούρου ἀναφέρεται κατὰ βάσιν εἰς τὸ πρόβλημα τῆς ἐπιδράσεως τῆς Βιοϊατρικῆς εἰς τὴν κοινωνικὴν καὶ κατ' ἐπέκτασιν, εἰς τὴν νομικὴν ζωὴν τῶν ἀνθρώπων. Καὶ εἶναι τὸ πρόβλημα αὐτὸ σημαντικώτατον διὰ τὰ «Διλήμματα», εἰς τὰ ὁποῖα μᾶς ὁδηγεῖ.

Σχετικῶς μὲ τὸ πρόβλημα αὐτό, ἃς μοῦ συγχωρηθῇ ν' ἀναφερθῶ εἰς ἀνακοίνωσιν τὴν ὁποίαν παρουσιάσαμεν ἀπὸ κοινοῦ μὲ τὸν διακεκριμένον παλαιὸν φίλον καὶ συνάδελφον κ. Γεώργιον Μιχαηλίδην - Νουάρρον εἰς τὸ 8ον Διεθνὲς Συνέδριον τοῦ Συγκριτικοῦ Δικαίου, εἰς τὴν Pescara, κατὰ τὸ 1970, ἔκτοτε δὲ δημοσιευμένην (εἰς τὴν *Revue Hellénique de Droit International*, 23, 1970, σσ. 92 - 114). Καὶ τοῦτο, διότι τολμῶ νὰ πιστεύω, ὅτι εἰς τὴν ἀνακοίνωσιν αὐτὴν ἔχον ἐπαρκῶς συζητηθῇ αἱ ἐπιπτώσεις τῆς προσόδου τῆς Ἰατρικῆς καὶ τῆς Βιολογίας ἐπὶ τοῦ Ἀστικοῦ Δικαίου, — θέμα, δηλαδή, πὺν ἔχει ἄμεσον σχέσιν μὲ τὸ πρόβλημα τῆς ἐπιδράσεως τῆς Βιοϊατρικῆς εἰς τὴν κοινωνικὴν καὶ τὴν νομικὴν ζωὴν τῶν ἀνθρώπων.

Βέβαια, δὲν πρόκειται νὰ ἐπαναλάβω ἐδῶ ὅσα γράφονται εἰς τὴν ἀνακοίνωσιν ἐκείνην. Ὅμως, εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ σημειώσω μερικὰ θέματα, εἰς τὰ ὁποῖα

εἶναι πρόδηλος ἡ ἐπίδρασις πὺν ἔχει ἀσκηθῇ ἀπὸ τὴν Βιολογίαν ἢ τὴν Ἱατρικὴν εἰς τὸ πεδίον τοῦ ἐφαρμοζομένου δικαίου. Καὶ τὰ θέματα αὐτὰ συχνὰ εἶναι σημαντικά, λ.χ. τὸ θέμα τοῦ προγαμίου πιστοποιητικοῦ πὺν εἶχε καθιερωθῇ καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα μὲ τὸν νόμον 300 τοῦ 1968, ὁ ὁποῖος ὅμως κατηργήθη μὲ τὸν νόμον 1036 τοῦ 1980. Ἐπίσης τὸ θέμα τῆς ἀποδείξεως τῆς πατρότητος διὰ τῆς ἐξετάσεως τῆς ομάδος τοῦ αἵματος τῶν ἐνδιαφερομένων, τὸ θέμα τῆς ἀσθενείας, σωματικῆς ἢ διανοητικῆς, ὡς λόγου διαζυγίου ἢ ὡς λόγου ἀνικανότητος ἢ περιορισμένης ἱκανότητος πρὸς σύνταξιν διαθήκης κ.ἄ., ἀκόμη καὶ τὸ θέμα τῆς ἀποδείξεως τῆς γεννήσεως ἢ καὶ τοῦ θανάτου τοῦ ἀνθρώπου.

Συναφῆ θέματα εἶναι πλὴν αὐτῶν καὶ ἄλλα πολλὰ, τὰ ὅποια ὅλα ἔχουν ὑποστῇ ἐξελίξεις εἰς τὴν σύγχρονον θεωρίαν ἢ δικαστηριακὴν πράξιν, ἐνίοτε καὶ εἰς τὴν νομοθεσίαν,—ἐξελίξεις, τὰς ὁποίας ἐπέβαλεν ἡ πρόοδος τῆς Ἱατρικῆς καὶ τῆς Βιολογίας, κάποτε δὲ καὶ ἡ μεταβολὴ τῶν κοινωνικῶν ἀντιλήψεων ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν ἐξειλιγμένων τεχνοκρατικῶν μεθόδων.

Ἀπὸ τὰ πολλὰ αὐτὰ θέματα ἀξίζει ἴσως νὰ σημειωθῇ ἰδιαίτερος τὸ θέμα τῆς ἀποδείξεως τοῦ θανάτου, εἰς τὸ ὅποιον ἄλλωστε ρητῶς ἀνεφέρθη καὶ ὁ συνάδελφος κ. Ν. Λοῦρος. Διότι, πράγματι, τὸν τελευταῖον καιρὸν συζητεῖται ἡ ἀποδοχὴ τοῦ ὀρισμοῦ τοῦ θανάτου ὡς σημαίνοντος τὴν παῦσιν τῆς λειτουργίας ὄχι τῆς κυκλοφορίας, ἀλλὰ τοῦ ἐγκεφάλου. Καὶ ὑπάρχουν ἤδη πολλοὶ θεωρητικοί, ὄχι μόνον ἱατροὶ ἀλλὰ καὶ νομικοί, οἱ ὅποιοι ὑποστηρίζουν, ὅτι σήμερον, ὅτε ἐπιτυγχάνεται ἡ παύσις τῆς ζωῆς τοῦ εἰς κωματώδη κατάστασιν ἐδρικομένου ἀσθενοῦς, ἡμπορεῖ βασίμως νὰ γίνῃ δεκτόν, ὅτι κριτήριον τοῦ θανάτου εἶναι μᾶλλον ὁ θάνατος τοῦ ἐγκεφάλου παρὰ ἡ παῦσις τῆς κυκλοφορίας καὶ τῆς ἀναπνοῆς.

Εἰς τὸ θέμα αὐτό, ὅπως καὶ εἰς πολλὰ ἄλλα εἶναι ἐμφανὲς ἡ εἰσβολὴ εἰς τὴν θεωρίαν τοῦ δικαίου ἰδεῶν ἐκ τῆς συγχρόνου Ἱατρικῆς καὶ Βιολογίας.

Τὰ προβλήματα ὅμως πολλαπλασιάζονται καὶ εἰς ἄλλα θέματα, λ.χ. εἰς τὴν περίπτωσιν ἀσθενῶν πὺν πάσχουν ἀπὸ ἀνίατον νόσημα, ὅπου ἐφευρετικαὶ βορειο-αμερικανικαὶ ἐταιρεῖαι, συχνὰ, ἀναλαμβάνουν τὴν «κατάψυξιν» καὶ διατήρησιν τῶν ἀσθενῶν, μέχρις ὅτου ἀνακαλυφθῇ τὸ μέχρι στιγμῆς ἀγνωστον σωστικὸν φάρμακον. Καὶ ὁρθῶς ἔχει παρατηρηθῇ, ὅτι ἂν γενικευθῇ ἡ μέθοδος αὐτή, τότε θὰ πρέπει νὰ δεχθῶμεν, ὅτι, πλὴν τῶν ζώντων καὶ τῶν νεκρῶν, θὰ πρέπει νὰ ἀναγνωρισθῇ καὶ τρίτη κατηγορία ἀνθρώπων, ἡ κατηγορία τῶν «κατεψυγμένων», πὺν θὰ ἔχουν ἀνάγκην ἐιδικῆς νομικῆς μεταχειρίσεως καὶ προστασίας!

Δὲν ἡμπορῶ νὰ ἐκταθῶ περισσότερον. Ὁ κατάλογος τῶν κρίσιμων θεμάτων εἶναι πολὺ μακρὸς καὶ ἡ συζήτησις δὲν θὰ κατέληγεν εἰς ἀσφαλῆ συμπεράσματα.

Ἄς μοῦ ἐπιτραπῇ μόνον νὰ ὑπενθυμίσω τὰ ἀκόμη καὶ σήμερον συζητούμενα νομικά προβλήματα, λ.χ. τῆς ἀξιουμένης συναινέσεως τοῦ ἀσθενοῦς ἢ τῶν συγγενῶν του δι' ἐπεμβάσεις, χειρουργικὰς ἢ ἄλλας, εἰς τὸ σῶμά του, παρὰ τὴν κατ' ἀρχὴν γενικὴν ἀναγνώρισιν τοῦ ἀπαραιτιάστου τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος. Ἡ, τοῦ προβλήματος τῶν μεταμοσχεύσεων ἀνθρωπίνων ὀργάνων εἰς ἄλλο σῶμα, ὅπου περίπλοκα ἀνακύπτουν τὰ νομικά προβλήματα, συζητούμενα ἀκόμη καὶ σήμερον μὲ διαφορετικὰς ἀπόψεις, ἀναλόγως τοῦ ἂν ἡ μεταμόσχευσις γίνεταί ἐν ζωῇ ἢ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ δωρητοῦ, συχνὰ καὶ ὑπὸ νομοθετικὴν ρύθμισιν εἰς μερικὰς ξένας χώρας, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα ὑπὸ τὸν νόμον 821 τοῦ 1978,—χωρὶς ὅμως νὰ ἡμπορῇ, ἀκόμη καὶ σήμερον, νὰ λεχθῇ ὅτι καὶ εἰς τὸ πρόβλημα αὐτὸ ἔχουν δοθῇ ὀριστικαὶ καὶ γενικῶς ἀποδεκταὶ λύσεις. Ἡ, ἀκόμη καὶ τοῦ ἄλλου σημαντικοῦ προβλήματος τῆς τεχνητῆς γονιμοποιήσεως ἢ καὶ τῆς λεγομένης γονιμοποιήσεως («διὰ τοῦ σωλήνους»), ὅπου σφοδρῶς ἀκόμη συζητεῖται ἂν ὑπάρχει δι' αὐτὴν νομικὴ, ἠθικὴ ἢ καὶ θρησκευτικὴ δικαιολογία, ἰδίως ἐν ὄψει τῶν ἐνδεχομένων προβλημάτων ἐκ τῆς δημιουργουμένης πατρότητος ἢ καὶ μητρότητος, ἐκ τῆς ἀξιουμένης συναινέσεως τοῦ συζύγου, ἐκ τοῦ ἐπαγγελματικοῦ μυστικοῦ τοῦ ἐπιχειροῦντος τὴν τεχνητὴν γονιμοποίησιν ἱατροῦ κ.ἄ. Περὶ τῶν προβλημάτων αὐτῶν ἔχομεν ἤδη νομοθετικὰς λύσεις εἰς μερικὰς ξένας χώρας. Διὰ τὸν νομικὸν ὅμως ἀκέραια πάντως παραμένουν τὰ προβλήματα, τὰ ὅποια προκύπτουν ἀπὸ τὸν κλονισμόν, ἂν ὄχι καὶ ἀφανισμόν, τῶν ἀρχαίων τεκμηρίων *mater semper certa est* καὶ *pater est quem nuptiae demonstrant*, ὅτι ἡ μητέρα εἶναι πάντοτε βεβαία καὶ ὅτι πατὴρ εἶναι αὐτὸς ποὺ φέρεται ὡς πατὴρ ὑπὸ τὸν νομίμως καταρτισθέντα γάμον,—τεκμηρίων ποὺ ἀσφαλῶς χαλαρώνονται καὶ ἀδυνατίζουν, ἰδίως ἐπὶ γονιμοποιήσεως τεχνητῆς ἢ («διὰ τοῦ σωλήνους»).

III. Ὅσα ἐλέχθησαν μέχρι τώρα ἀποδεικνύουν πόσον θολὴ εἶναι ἀκόμη καὶ σήμερον ἡ νομικὴ τοποθέτησις καὶ ἐπίλυσις τῶν προβλημάτων ποὺ ἐσημειώθησαν καὶ ποὺ προέκυψαν ἀπὸ τὴν εἰσβολὴν τῶν προσόδων τῆς Ἰατρικῆς καὶ τῆς Βιολογίας εἰς τὸν κόσμον τοῦ ἰσχύοντος Δικαίου. Καὶ εἰς ὅσα ἐσημειώθησαν, θὰ πρέπει νὰ προστεθοῦν καὶ ἄλλα, λ.χ. τὸ πρόβλημα τοῦ ἱατρικοῦ ἢ βιολογικοῦ πειραματισμοῦ ἐπὶ ἀνθρώπων, τὸ πρόβλημα τῆς στειρώσεως διὰ λόγους θεραπευτικούς, ἀκόμη καὶ τὸ πρόβλημα τῆς ἱατρικῆς εὐθύνης κατὰ τὴν διάρκειαν διαστημικῶν ταξιδίων καὶ ἄλλα πολλά.

Ὅλα τὰ προβλήματα αὐτὰ εἶναι τραγικὰ «διλήμματα» ὄχι μόνον διὰ τοὺς ἱατροὺς ἢ βιολόγους, ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς νομικούς. Εἶναι ὅλα προβλήματα ποὺ γεννῶνται ἀπὸ τὴν ἀλματώδη σύγχρονον ἀνάπτυξιν τῆς Ἰατρικῆς καὶ τῆς Βιολο-

γίας,—ἀνάπτυξιν, ἡ ὁποία δὲν εἶναι πάντοτε δυνατόν ν' ἀφομοιωθῇ εὐχερῶς ἀπὸ τοὺς νομικούς, οἱ ὅποιοι ἀπ' αἰώνων προσπαθοῦν νὰ ἐξυψώσουν τὴν προσωπικότητα τοῦ ἀνθρώπου καὶ νὰ τὸν προφυλάξουν ἀπὸ ἐπεμβάσεις ποὺ ἐνδεχομένως ὀδηγοῦν εἰς περιορισμὸν ἢ καὶ ἀφανισμόν τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς προσωπικότητός του.

Ἀπὸ τὴν ἄποψιν αὐτὴν εἶναι ἴσως ἀπὸ τὰ χαρακτηριστικώτερα παραδείγματα, ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖον ἀντιμετωπίζεται τὸ πολυσυζητούμενον πρόβλημα τῆς εὐθανασίας. Εἶναι ἴσως λύτρωσις διὰ τὸν ἐπιστημονικῶς καταδικασμένον ἀσθενῆ καὶ παρηγοριὰ διὰ τοὺς οἰκείους του ἢ ἀποδοχὴ κάποιας ἀνωδύρου εὐθανασίας. Ἀνεξαρτήτως ὅμως τῆς ἀμφιβολίας καὶ τοῦ ἐρωτήματος, μήπως ἀπὸ κάποιον θαῦμα ἡμπορεῖ νὰ σωθῇ ὁ καταδικασμένος ἀσθενής, ἀμείλικτον τίθεται τὸ ἐρώτημα, ἂν ἔστω καὶ ἀπλῶς ἠθικῶς δικαιούται κάποιος,—ιατρός, νοσοκομεῖον ἢ συναινῶν οἰκεῖος—νὰ ἀποφασίσῃ τὴν ἀφαίρεσιν τῆς ζωῆς τοῦ πάσχοντος ἀνθρώπου, ἔστω καὶ *ex bona mente*, «ἐξ ἀγαθῆς αἰτίας». Τὸ «δίλημμα» εἶναι καὶ ἐδῶ τραγικόν, ὅπως τραγικὰ ἐχαρακτήρισα προηγουμένως καὶ τὰ ἄλλα διλήμματα: Τὰ «διλήμματα» τόσον τοῦ ἱατροῦ ἢ βιολόγου ὅσον καὶ τοῦ νομικοῦ: Τὰ «διλήμματα» κάθε ἀνθρώπου.

Δι' ἡμᾶς τοὺς νομικοὺς εἶναι σήμερον ἀξίωμα ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ προσωπικότης τοῦ ἀνθρώπου. Ἀμφότερα αὐτὰ ἐκερδήθησαν μὲ ἀγῶνας αἰώνων. Δικαιούμεθα ἄρα γε νὰ τὰ ἐξαφανίσωμεν, χάριν τῆς ἀποδοχῆς τῶν προόδων τῆς Ἰατρικῆς ἢ τῆς Βιολογίας, μὲ τὰς ἀναγκαίας ἐπεμβάσεις των εἰς τὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου;

Τὸ ἐρώτημα εἶναι καὶ τραγικόν καὶ ἀμείλικτον. Μᾶς ὀδηγεῖ δ' ἐθέως εἰς τὸ γενικώτερον σύγχρονον πρόβλημα τῆς σχέσεως τῶν ἀνθρωπιστικῶν πρὸς τὰς ἐπιστημονικὰς ἢ τεχνοκρατικὰς ἐξελίξεις καὶ ἀντιλήψεις. Διότι, ἂν θεωρήσωμεν ὡς ἀνθρωπιστικὰς μὲν τὰς κοινωνικὰς καὶ νομικὰς ἀντιλήψεις περὶ τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς προσωπικότητος τοῦ ἀνθρώπου, ὡς ἐπιστημονικὰς δὲ ἢ ὡς τεχνοκρατικὰς τὰς ἐπιταχνομένας προόδους τῆς Ἰατρικῆς καὶ τῆς Βιολογίας, τότε εἰς τὴν σύγκρισιν τῶν λογικῶς ἀντιμαχομένων αὐτῶν «θέσεων» εἶναι ἀναγκαία κάποια «σύνθεσις», κάποιος συμβιβασμός, ποὺ νὰ ἐξυπηρετήσῃ, κατὰ τὸ δυνατόν, τὰς ἀξιώσεις ἐκατέρας τῶν «θέσεων» αὐτῶν.

Ἡ «σύνθεσις» καὶ ὁ συμβιβασμός αὐτὸς θὰ πρέπει νὰ συνίσταται εἰς τὴν ἀναγνώρισιν ὡς ἀλωβήτου τῆς ἀξίας τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς προσωπικότητος τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ὀφειλὴν ἐδγνωμοσύνης πρὸς τοὺς ἱατροὺς καὶ τοὺς βιολόγους διὰ τὰς σημειουμένας προόδους εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν των ἔρευναν,—χωρὶς ὅμως ὑπερβολάς, ἀλλὰ μὲ στόχον τὴν ὑπὸ τῆς ἐπιστημονικῆς αὐτῆς ἐρεῦνης ἐξυ-

πληρέτησιν τῶν ἐπιτευγμάτων τῆς ἐλευθερίας καὶ τοῦ σεβασμοῦ τῆς προσωπικότητος τοῦ ἀνθρώπου.

Δύσκολος εἶναι, βέβαια, ἡ σύνθεσις καὶ ὁ συμβιβασμὸς αὐτός. Ὅμως, πρακτικῶς καὶ ἡ σύνθεσις καὶ ὁ συμβιβασμὸς αὐτὸς δὲν θὰ εἶναι πάντοτε ἀδύνατος, ἂν ἡ ἱατρικὴ ἔρευνα ἀποβλέπει μόνον καὶ μόνον εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν τοῦ ἀνθρώπου καὶ δὲν καταλήγει ἀπλῶς εἰς «ἔρευναν διὰ τὴν ἔρευναν», μὲ ἀδιαφορίαν διὰ τὰς ἠθικὰς ἢ κοινωνικὰς συνεπειὰς ποὺ ἐνδεχομένως ἡμποροῦν νὰ προκύψουν.

Τὰ «διλήμματα» τὰ ὁποῖα ἐσημείωσεν ὁ φίλος κ. Ν. Λαῦρος θὰ ὑπάρχουν πάντοτε, ἀκόμη καὶ ἂν, ὅπως ἐτόνισε, περιορισθῇ ἡ πολυφαρμακία ἢ ἡ συγγραφικὴ ἀκολασία, ἀκόμη καὶ ἂν ἀναμορφωθῇ, ὅπως ὀρθῶς ἐσημείωσεν, ἡ παρεχόμενη ἱατρικὴ παιδεία.

Σχετικῶς πρὸς τὰ τελευταῖα ταῦτα θέματα δὲν χρειάζεται νὰ ὑπογραμμίσω καὶ ἐγώ, πόσον ἀναγκαῖα εἶναι ἡ καταπολέμησις τῆς πολυφαρμακίας καὶ τῆς συγγραφικῆς ἀκολασίας, καθὼς καὶ πόσον ἐπιβεβλημένη εἶναι ἡ ἀναδιοργάνωσις τῆς ἱατρικῆς παιδείας. Ἰδιαίτερος δ' ἡ τελευταία αὐτή, ἡ ἱατρικὴ παιδεία, ἔχει ἀνάγκην κάποιας ἐλλόγου ἀναρρυθμίσεως, ἢ τοῦλάχιστον προφυλάξεως, διὰ νὰ μὴ καταλισθῇ εἰς ἀπαράδεκτα ἀποτελέσματα καὶ διὰ νὰ μὴ ἀναβιώσουν φαινόμενα, τὰ ὁποῖα κυριολεκτικῶς ἐβασάνισαν καὶ τὸν ἱατρὸν καὶ τὸν ἀσθενῆ, εἰς τὸ παρελθόν.

Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ἀξίζει ἴσως νὰ ὑπενθυμίσω τὸν θλιβερὸν ρόλον τοῦ ἀπαιδέυτου καὶ ἀτέχνου «κομπογιαννίτου» θεραπευτοῦ, καθὼς καί, κατὰ τὰς περιστάσεις, τὸν θαυμασμόν ἢ τὴν περιφρόνησιν πρὸς τὸν αὐτοδίδακτον «τξεράχην» —ὅπως ἀπεκαλεῖτο κατὰ τοὺς μεταβυζαντινοὺς χρόνους ὁ ἐπαγγελλόμενος τὸν ἱατρὸν— ὁ ὁποῖος, ἀνεξαρτήτως τῶν ἐναντίον του ἀπειλουμένων ἀποζημιώσεων ἢ ποινῶν, ἐβαρύνετο καὶ μὲ τὴν ὑπόψιν, ὅτι συχνὰ μετεχειρίζετο τὸν ἀσθενῆ περισσότερον μὲ πνεῦμα οἰκονομικῆς ἐκμεταλλεύσεως καὶ πολὺ ὀλιγώτερον μὲ τὸ πνεῦμα ἀνθρωπισμοῦ ποὺ ἀπέπνεεν ὁ ἀνεπανάληπτος Ὅρκος τοῦ Ἱπποκράτους.

Τὰ φαινόμενα αὐτὰ ἦσαν ὅλα ἀποτελέσματα τῶν ἀμφιβολιῶν ποὺ περιέβαλλον τὴν εἰς παλαιότερους χρόνους παρεχομένην ἱατρικὴν παιδείαν. Ἀμφιβολιῶν, τὰς ὁποίας, βέβαια, κανεὶς δὲν νοσταλγεῖ, ἀλλὰ καὶ κανεὶς δὲν δικαιούται νὰ ὑποθάλη μὲ τὴν παροχὴν διευκολύνσεων ποὺ αὐτομάτως ὀδηγοῦν εἰς ἀνεπαρκῆ παιδείαν.

Ὅμως, τὸ πρόβλημα αὐτὸ εἶναι πολὺν μέγαν καὶ δὲν ἡμπορεῖ νὰ συζητηθῇ περισσότερον κατὰ τὴν σημερινὴν ἀνακοίνωσιν. Ἀνακοίνωσιν, ἡ ὁποία σκοπὸν εἶχε τὴν ἐπισήμανσιν τῶν διλημμάτων ποὺ βασανίζουν, ὅχι τὸν κομπογιαννίτην, ἀλλὰ τὸν πράγματι καὶ ὀρθῶς ἐκπαιδευμένον ἱατρὸν.

Δι' αὐτόν, λοιπόν, τὸν πράγματι καὶ ὀρθῶς ἐκπαιδευμένον ἱατρόν, ὑπάρχουν τὰ «διλήμματα» πρὸ ἐπεσημάνθησαν. Καὶ τὰ διλήμματα αὐτὰ ὅσον καὶ ἂν εἶναι τραγικά, εἶναι ἴσως καὶ ἀναγκαῖα διὰ τὴν πορείαν κάθε ἐπιστήμης, ἀκόμη καὶ τῆς Ἱατρικῆς καὶ τῆς Βιολογίας, καθὼς ἀκόμη καὶ τῆς Νομικῆς. Καὶ τοῦτο, διότι «διλήμματα» σημαίνουν, εἰς τελευταίαν ἀνάλυσιν, ἀνησυχίας. Ἀνησυχία δ' εἶναι ὄντως ἀναγκαῖα διὰ τὴν περαιτέρω ἐξέλιξιν καὶ τὴν προαγωγὴν κάθε ἐπιστήμης.

Τὸ τελευταῖον αὐτὸ εἶναι ἢ κάπως αἰσιόδοξος —«συγκροτημένα» αἰσιόδοξος, ὅπως συνηθίζεται νὰ λέγεται— ἀπάντησίς μου εἰς τὸ μᾶλλον ἀπαισιόδοξον μῆνυμα τοῦ ἀγαπητοῦ συναδέλφου καὶ φίλου κ. Νικολάου Λούρου, τὸν ὅποιον καὶ εὐχαριστῶ ἀκόμη μίαν φορὰν διὰ τὴν εὐκαιρίαν πρὸς μου ἔδωσε νὰ ἐκφράσω καὶ τὰς ἰδικάς μου ἀντιλήψεις.
